

ЛЕКСІЧНЫЯ І ФАНЕТЫЧНЫЯ АДРОЗНЕННІ ДЫЯЛЕКТАУ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Балай Д.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Саўчык М. К. - выкладчык

У гэтым артыкуле будуць разгледжаны дыялекты беларускай мовы, іх розніца з лексічнага і фанетычнага боку ад афіцыйнай мовы.

Развіццё камунікацыі розных краін і народаў, зносіны людзей паміж сабой сярод лакальных груп і перайначвання прагрэсу прымушаюць змяняць звычайную размову людзей для большага ўзаемаразумення. У невялікіх абласцях (такіх як вёскі, раёны і г.д.) пераважае тэндэнцыя пазначаць словы так, як кажуць толькі ў гэтай вобласці. Такім чынам нараджаюцца новыя словы, мова развіваецца. Аднак не ўсе словы становяцца часткай афіцыйнай мовы той ці іншай краіны, часта застаючыся ў рамках лексікі невялікіх сацыяльных груп. Напрыклад, спасылаючыся на [Language](#), каля 5400 слоў ствараецца кожны год у англійскай мове, аднак толькі 1000 з іх аказваюцца дастаткова вядомымі, каб выкарыстоўваць у друку.

У гэтым артыкуле даецца вызначэнне дыялекту з розных бакоў. У асноўным дыялект – гэта падкатэгорыя мовы, якая мае адрозненні ў граматыцы, лексіцы або ў фаналогіі. OED (Оксфардскі ангельскі слоўнік) вызначае дыялект як «манеру гаворкі, асабліва манеру прамовы, уласцівая або характэрная для вызначанай асобы ці класа». Дыялект – характарыстыка пэўнай групы носьбітаў мовы. У асноўным дыялект і мова зразумелыя адзін аднаму. Тэрмін «дыялект» можа прымяняцца да рэгіянальных узораў маўлення (геалект), таксама ён можа вызначацца і сацыяльным класам (сацыялект), і этнічнай прыналежнасцю (этналект).

На тэрыторыі Беларусі вылучаюцца паўночна-ўсходні і паўднёва-заходні дыялекты, якія у сваю чаргу, падзяляюцца пераходнымі сярэднебеларускімі гаворкамі (Віцебская, Полацкая, Слуцкая, Мозырская і інш.).

Гаворкі беларускай народна-дыялектнай мовы адрозніваюцца адна ад адной лексікай, характарам акання, якання, наяўнасцю цвёрдага "Р" ва ўсякім становішчы, або змешваннем цвёрдага "р" з мяккім, наяўнасцю або адсутнасцю дыфтонгаў, зацвярдзенне шыпячых і зымалагічнага [ц], дзеканне і цеканне, змешвання "ч" і «ц». Зменныя часціны мовы маюць тры роды (мужчынскі, жаночы і ніякі), два лікі (адзіночны і множны), а дзеясловы – і два тыпы спражэння. Яны таксама прадстаўляюць змешаныя гаворкі па суседству з украінскімі, паўночна-і паўднёварускімі.

Кожны дыялект мае, з аднаго боку, рысы, агульныя з усімі дыялектамі і літаратурнай мовай, з другога – спецыфічныя рысы, якія адрозніваюць яго ад іншага дыялекту. Напрыклад, у фанетыцы: дал'эко – дал'ока, йерш – йорш; буў – быў, мўшы – мышы; настoўн'ік – настáўн'ік; вадá – вьдá – выдá – водá; дз'ар'еўн'á – дз'арэўн'á, п'экар' – п'экар; канoпл'і – калoпн'і (калапн'ё); у марфалогіі: с'oлы, в'oдры – с'oла, в'oдра, ц'ал'á (ц'ал'ó) – танцуй'іц', прoс'ac' – прoс'ú ц'; у сінтаксісе: дз'в'е хáц'е – дз'в'е хáты; пагадаваў дз'ец'і – пагадаваў дз'ac'ей; йанá прышoўшы – йанá прышлá; у лексіцы: нáда – трэба; хл'еў – пун'á; калoдз'ез' (калодз'еш) – стúдн'á; збанoк – гарлáч; бұл'ба – картoфл'á (картoпл'і).

Большасць слоў, якія абазначаюць неабходныя ў жыцці людзей прадметы, паняцці, з'явы, таксама агульныя для ўсіх гаворак і літаратурнай мовы. Інакш кажучы, асноўныя элементы фанетычнай сістэмы, граматычнага ладу і слоўнікавага складу ўласцівы ўсім гаворкам і літаратурнай мове. У гэтым агульным і ёсць адзінства беларускай мовы як мовы нацыі.

59-я научная конференция аспирантов, магистрантов и студентов БГУИР, 2023

Акрамя гэтага, існуе такая форма беларускай гутарковай мовы як "трасянка", якая з'яўляецца сімбіёзам паміж рускай і беларускай мовамі, што мае змешаную марфалогію і словаўтварэнне. "Трасянка" — размоўная мова з пераважна рускай лексікай-слоўнікам, але беларускай граматыкай і фанетыкай. Утварылася трасянка ў выніку змешвання народна-дыялектнай беларускай мовы з сучаснай рускай літаратурнай мовай. Адзначаецца, што з вуснай прамовы трасянка пранікае і ў публіцыстыку. Літаратурная беларуская мова выкарыстоўваецца галоўным чынам гарадской інтэлігенцыяй.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Дыялекты беларускай мовы. [Электронны рэсурс]. – 2023. Рэжым доступу: https://www.wiki3.beby.nina.az/%D0%94%D1%8B%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%8B_%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B9_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%8B.html/ Дата доступу 22.03.2023.
2. Дыялекты беларускай мовы. [Электронны рэсурс]. – 2023. Рэжым доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dialect>. Дата доступу 23.03.2023.
3. Дыялекты беларускай мовы [Электронны рэсурс]. – 2023. Рэжым доступу: https://www.wiki3.beby.nina.az/%D0%94%D1%8B%D1%8F%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%8B_%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B9_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%8B.html. Дата доступу 10.04.2023.